

Nacionālā bagātība – mežs

Mežs attīra gan gaisu, gan ūdeni

Mežs ir ekosistēma, ko ierasti zinām kā gaisa attīrītāju. Izrādās, ka tas lieliski spēj attīrīt un uzlabot vides kvalitāti arī citā ekosistēmā – ūdenī. Vairāk nekā 50% Latvijas zemes klāj meži, tāpat valstī reģistrēts vairāk nekā 12 000 upju (no tam lielākā daļa īsākas par 10 km) un vairāk nekā 4000 ezeru. Tādējādi meži ūdensob-

jektu krastos aizņem pietiekami lielu teritoriju. Latvija ir mežu un ūdeņu zeme, un šīs abas ekosistēmas nepārtraukti mijiedarbojas. Turklāt ūdens sistēmas parasti savieno dažādus zemes lietojuma veidus (retas ir ūdensteces, kas plūst tikai pa mežu) – lauksaimniecību, mežsaimniecību, apdzīvotas vietas utt. – *Mežos dabiski*

notiekošie procesi un pārdomāta meža apsaimniekošana ļoti bieži palīdz mazināt negatīvo ietekmi no citām ekosistēmām, piemēram, lauksaimniecības zemēm, – norāda Latvijas Valsts mežzinātnes institūta Silava vadošā pētniece Zane Lībiere. Upmala ir pārejas posms starp ūdeni un krastu. Tajā ir specifiski apstākļi, mit-

ruma un gaismas apjoms. Tā ir nozīmīga ekosistēmas, vides un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā. Meža ietekme uz ūdeni ir ļoti daudzveidīga, un to nosaka arī cilvēku izvēlēti apsaimniekošanas paņēmieni. Labam ekoloģiskajam stāvoklim mūsu valstī pagaidām atbilst tikai trešā daļa ūdensobjektu.

Lielākā problēma – augsnes daļiņas

Silavas vadošā pētniece Z. Lībiere skaidro, ka Latvijā galvenais ūdens kvalitātes risks mežsaimniecībā ir sīko augsnes daļiņu nonākšana upēs. Šis process veicina gan ūdens-

tilpes aizaugšanu jeb eutrofikāciju un pasliktina ūdens kvalitāti, gan rada nogulsnes un saduļķojumu. Tas savukārt mazina ūdens caurredzamību, kā arī fotosintēzi. Jo tās mazāk, jo sliktāk ūdenī attīstās zaļie augi (tie ir barības bāze noteiktiem ūdens iemītniekiem), samazinās barošanās iespējas un cieš ūdens dzīvnieku populācijas, kas ir viens no bioloģiskās daudzveidības aspektiem. – Bioloģiskā daudzveidība ir vērtīga ne jau nosaukuma dēļ. Jo daudzveidīgāka ekosistēma ar dažādām struktūrām un procesiem tajā, jo pozitīvāk tiek ietekmēti arī pārējie vides aspekti, piemēram, tā pati ūdens kvalitāte. Dabā viss ir ļoti saistīts, grūti izolēt vienu aspektu, – uzsver vadošā pētniece. Savukārt barības vielu (fosfors, arī slāpekļis) iznese ūdeņos tieši no meža teritorijām Latvijā nav tik ļoti liela problēma kā jau minētās augsnes daļiņas, kas īpaši aktuālas pēc mežsaimnieciskām darbībām. – Tādēļ ir vajadzīgi ūdens kvalitātes uzlabošanas pasākumi, zilā infrastruktūra, piemēram, sedimentācijas dīķi, maksimālās ūdens plūsmas kontroles dambji. Latvijā tas pamazām ieieta, – secina pētniece un piemin, ka, piemēram, sedimentācijas dīķus jau kā rutīnas pasākumu izmanto Latvijas valsts meži, nereti arī privātie mežu īpašnieki. Īpaši aktuāli tas bija pirms vairākiem gadiem, kad privātpašniekiem bija pieejams valsts atbalsts savā meža īpašumā esošo meliorācijas sistēmu atjaunošanai. To darot, obligāti bija jāizmanto dabai draudzīgie zilās infrastruktūras elementi.

Kopumā vērtējot, sarunbiedre teic, ka mežu apsaimniekošana ūdens objektu tuvumā atšķiras. Ir īpašnieki, kuriem ir ļoti laba sapratne par ūdens kvalitātes jautājumiem, bioloģiskās daudzveidības aspektiem un kuri ļoti labi, inovatīvi apsaimnieko savu mežu. Arī valsts mežos ir dažādi piemēri. – *Tas atkarīgs no situācijas, arī no pakalpojumu sniedzēja, jo ne katrs pats atjaunos meliorācijas sistēmas. Noteikti nevaru apgalvot, ka mums ir slihta ūdens kvalitāte, īpaši mežos. Taču varam darīt vēl labāk. Uzlabojums vienā ekosistēmā pa kādēti aiziet tālāk uz citām, – apstiprina zinātniece.*

Labās prakses piemēri un vadlīnijas Aģes un Salacas baseinā

Šobrīd Limbažu novadā turpinās divi vērienīgi projekti, kuros viena no aktivitātēm ir arī ūdeņiem labvēlīgāka upmalu mežu apsaimniekošana Salacas un Aģes baseina upēs.

Eiropas Savienības vides projektā *LIFE GoodWater IP* jeb *Latvijas upju baseinu apsaimniekošanas plānu ieviešana laba virszemes ūdens stāvokļa sasniegšanai* tiek uzlabota ūdens kvalitāte Toras upē (Torupē), ieviešot zaļās un zilās infrastruktūras risinājumus. To sadarbībā ar *Silavu* veic AS *Latvijas valsts meži* (LVM). Uzņēmuma Rietumvidzemes reģiona meža apsaimniekošanas plānošanas vadītājs Vilmārs Katkovskis vērtē, ka šajā reģionā pie ūdeņiem jeb piekrastes joslā atrodas nosacīti neliela daļa mežu. Tora projekta mērķiem bija pateicīga, jo noteiktajā posmā teju līdz ar ūdensteces malu egles pirms vairākiem gadu desmitiem stādītas mērķtiecīgi. Tāpat šī aptuveni 13 km garā Aģes pieteka savulaik taisnota.

Zaļā infrastruktūra ir saistīta ar kokiem un visu augošo. Jo piekrastes mežā daudzveidīgāka mežaudzes struktūra un blīvāka veģetācija, jo šī josla labāk darbojas kā mehāniskais filtrs virszemes ūdeņu notecei. Proti, šīs noteču plūsmas tiek palēninātas vai apstādinātas, kas savukārt mazina ūdens objekta krasta erozijas riskus. Tāpat

piekrastes veģetācija uzņem barības vielas, kas ir viens no piesārņojuma avotiem, un neļauj tām nonākt ūdenī. Posmā gar Toru, kur iepriekš bija egles (tās nozāģētas), aptuveni 4 ha platībā šopavasār iestādīti lapkoki – ozoli, bērzi, melnalkšņi, kļavas. – *Ūdenī iekritušās egļu skujuas to skābina, un no ūdens kvalitātes viedokļa tas nav labi. Turklāt egles, īpaši ciešās rindās stādītās, mēdz izgāzties un pārkrist pāri ūdenstecei. Taču to zari ūdenī darbojas kā ķemmes, visu savācot un radot aizdambējumu, kas apstādina ūdens tecējumu. Savukārt lapkoku nobiras jeb lapas, kas iekrīt ūdenī, tajā mītošajiem organismiem ir daudz garšīgākas un labākas par skujiņām, – stāsta Silavas vadošā pētniece. Melnalkšņi zemākām vietām ir ļoti piemēroti, turklāt to saknes nostiprina ūdens objekta krastus, kavē to noārdīšanos. Stādāmi arī citi lapkoki, kas piemēroti vietām, kur ūdens līmenis pakāpeniski staigā. Baltalkšņi gan piekrastē nebūtu labākā izvēle. Lai gan tie šādās teritorijās labprāt un ātri aug, to mūža ilgums nav liels, tie mēdz izgāzties, sakrist upē, bremzējot ūdens tecējumu un aizsprostojot zivju ceļus.*

Meliorācijas sistēmas, tai skaitā mežos esošajos grāvjos ierīkotās struktūras, palīdz uzlabot ūdens kvalitāti. Pirms grāvja ieteces Torupē izbūvēts pārgāznes dambis,

kas kontrolē maksimālo ūdens plūsmu. Izveidots arī sedimentācijas dīķis, kas veicina tajā iekļūdušo nevēlamo augsnes daļiņu nosēšanos. Tādējādi ūdens tālākajā tecējumā uz Aģi tiek attīrīts. Tuvīnājam meža masīvā izveidoti vēl trīs sedimentācijas dīķi.

Kopš 2020. gada *Silava* veic pastāvīgu Torupes un Aģes veselības monitoringu, sekojot līdzi ūdens kvalitātes rādītājiem un novērtējot zemsedzes veģetāciju. Vēl procesā ir datu apkopošana, lai saprastu, kā Torā īstenotie zilās un zaļās infrastruktūras risinājumi ietekmējuši ūdens kvalitāti, un izstrādātu ieteikumus upju piekrastes mežu apsaimniekošanai. Tādi dati būs ļoti vērtīgi gan zinātniekiem, gan mežu apsaimniekotājiem. – *Vēlamies piekrastes meža daudzveidību un funkcijas, ko tas veic, ietekmēt pozitīvā virzienā. Šis objekts būs kā demonstrācija tam, kā darīt labāk, – uzsver Z. Lībiere.*

Nesen sācies Eiropas Savienības un Valsts reģionālās attīstības aģentūras līdzfinansētais Salacas un tās pieteku ūdens kvalitātes uzlabošanas projekts *Life is Salaca*. Viens no tā mērķiem ir demonstrēt jaunu pieeju upmalu mežu apsaimniekošanā, barības vielu piesaistē, kā arī eutrofikācijas mazināšanā. Tādējādi tiks izstrādātas labās prakses vadlīnijas un ieteikumi normatīvo aktu grozījumiem.

Dalīt telpu ar bebbriem

Runājot par to, kā apsaimniekot objektus mežā ar ūdeņiem, jāpiemin vēl kāds norišu ietekmētājs – bebrs. – *Tiešām interesants dzīvnieks. Parasti dzīvnieki pielāgojas videi, kurā dzīvo. Bebrs rīkojas pretēji – pielāgo dzīves vidi savām vajadzībām. Tas izpaužas visādās arhitektūras brīnumos – dambjos, to sistēmās un kas-kādēs. Tas viss ietekmē ekoloģisko situāciju, – skaidro Z. Lībiere. Ir vietas, kur bebrs problēmas nerada, bet citur tas nav vēlams, jo, veidojot dambjus, veicina sedimentāciju. Tieši tādēļ, piemēram, lielās gliemenes, tostarp ļoti retā un aizsargājamā upespērle, un lašveidīgās zivis, kam nepieciešams nesaduļķots ūdens, ar bebru nedraudzējas. Zinātniece stāsta, ka bebra ietekme uz ūdeņu kvalitāti saskaņā ar datiem tomēr nav viennozīmīgi vērtējama. Galvenais iemesls, kādēļ tas būvē dambjus, ir drošība – lai tā alas ieeja vienmēr būtu zem ūdens līmeņa. Ja tā ir, dambi būvēt nav nepieciešams, un tādas situācijas mēdz būt. – Bebrs barojas ar augiem ūdeņu krastā, kas savukārt veicina veģetācijas daudzveidību un ataugšanu. Tas no ūdens kvalitātes viedokļa ir pozitīvi jau iepriekš minētās filtrācijas un barības vielu uzņemšanas dēļ. Bet līdz brīdim, kad sākas dambju būvēšana, kas ne vienmēr ir labi. Nemot vērā, ka bebbri ietekmē diezgan lielu teritoriju, tie*

ir tā saucamā lietussargsuga. Proti, tie nodrošina dzīves apstākļus ļoti liela sugu kompleksam, un no bioloģiskās daudzveidības viedokļa tas, protams, ir labi.

LVM Rietumvidzemes reģiona meža apsaimniekošanas plānošanas vadītājs V. Katkovskis atzīmē, ka bebru kopējais skaits Latvijā ir samazinājies. To skaitu regulē gan lielie plēsēji (vilki un lūši, kuru populācija pieaug), gan mednieki – slēdzot līgumus ar viņiem par medību tiesību lietošanu, tajos iekļauts punkts par bebru skaita regulāciju vietās, kur tie traucē mežsaimniecībai. Bebru dzīvotnes jeb bebraines veido savu specifisku floru un faunu. Valsts mežu teritorijā šīs bebraines ir divu veidu. Ir apsaimniekojamās, kur šiem dzīvniekiem nav tik lielas ietekmes uz mežsaimniecību, tādēļ to skaits tikai regulējams, jo sugas jaunie īpatņi meklē arvien jaunas apmešanās vietas. Un ir arī likvidējamās bebraines, kur šie dzīvnieki nepavisam nav vēlami. – *Šai sugai jāatvēr sava vieta, bet jāmēģina arī saskaņot intereses. Bebrs var nedēļas laikā uztaisīt dambi un noplūdināt platību, tādēļ riska teritorijas novērojam gan paši, gan salīgtie mednieki. Starp citu, tieši tas Torupes posms, kas ir GoodWater projekta teritorija, pirms krietna laika bija pilns ar dambjiem. Kopš 2015. gadā veikta upes pārtīrīšana, bebru viet vairs nav, taču*

Labvēlīgāka piekrastes meža un tā apsaimniekošanas CV

Mežam ūdens objektu tuvumā ir vairāki uzdevumi:

- uztvert barības vielas un augsnes daļiņas,
- sagādāt ūdens organismiem barību, teiksim, kritušās lapas, kukaiņus,
- aizsargāt augsni piekrastes joslā, stabilizējot to un ierobežojot izskalošanu.

Meža josla ūdens objektu tuvumā jāveido:

- daudzveidīga ar vairākiem stāviem, dažāda vecuma kokiem, tostarp ūdens plūdumu netraucējošām kritālām jeb atmīrušo koksnī,
- ar lapkokiem (jo īpaši sugām, kas piemērotas tādiem apstākļiem),
- jāsaglabā un jāveido zemsedzes veģetācija ar dažādām sugām,
- tajā jāsaudzē augsne, jāpasargā tā no bojājumiem, piemēram, smagās tehnikas radītām risēm.

attiecīgais mednieku kolektīvs uzrauga, lai šie dzīvnieki tur atkal neievistos. – *Šobrīd nevaru nosaukt vietas, kur bebbri mūs uzvar un mēs netiktu galā. Situācija tiek kontrolēta, – informē V. Katkovskis.*

Sagatavoja **Līga LIEPIŅA**

Par projekta «Nacionālā bagātība – mežs» saturu saturu atbild projekta īstenotājs SIA «Izdevniecība Auseklis».
Projekta Nr. 24-00-SOMF06-000020